

ჯულიეტას ტრაგედია, მ. ჯავახიშვილის „კვაჭი კვაჭანტირაძე“ და თომას მანის „ყალბობანდ ფელიქს კრულის აღსარება“.

ამრიგად, ქართული ლიტერატურის შესწავლა ევროპაში XX საუკუნის 90-იანი წლების მიჯნაზე სრულიად ახალ ზღვარზე დგას. ევროპული ქართველოლოგიის საგანი უკვე აღარ არის ქართული ლიტერატურის პოპულარიზაცია ან ამ ლიტერატურის მიმოხილვა. ევროპული მკვლევარები ახლებურად იკვლევენ ქართული ლიტერატურის პრობლემებს, სვამენ ახალ საკითხებს, აყენებენ ახალ თეორიებს.

ქართველოლოგიურ კვლევა-ძიებებს ევროპაში არ ჰქონდა გეგმაზომიერი განვითარების ხაზი. იგი ერთგვარად სტიქიურიც იყო. დაინტერესება ქართული ლიტერატურით, როგორც ზემოთ ოარმოდგენილმა მიმოხილვამ გვიჩვენა, სხვადასხვა დროს ევროპული ინტელიგენციის სხვადასხვა წრეში განსხვავებული ინტერესით იყო განპირობებული. იგი ხან მისიონერული მოღვაწეობის გაგრძელება იყო, ხან ბიზანტინისტიკის ინტერესებიდან გამომდინარეობდა, ხან არმენისტის. ზოგჯერ ეს ლიტერატურა აზიური ეგზოტიკით შეპყრობილ ევროპელთა ცნობისმოყვარეობის საგანი იყო და ზოგჯერაც ყოფილი საბჭოთა კავშირის მკვლევართა, ანუ სოვეტოლოგთა პოლიტიკურ-იდეოლოგიური ინტერესების სფერო. ამგვარად, ქართული ლიტერატურის კვლევა ევროპაში არ იყო მხოლოდ მეცნიერული ინტერესებით განპირობებული საქმიანობა. ხოლო იმ შემთხვევაში, როცა მკვლევართა ინტერესი მართლაც მეცნიერული იყო, იგი მხოლოდ იშვიათ შემთხვევაში იყო საკუთრივ ქართველოლოგიური. ქართული ლიტერატურა სხვა სამეცნიერო დისციპლინათა დამატებითი მასალა იყო. ასეთ პირობებში ევროპული კვლევა-ძიებები ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში ყველა შემთხვევაში არაა კომპეტენტური, ან დაზღვეული სერიოზული შეცდომებისაგან. უფრო მეტიც, ზოგიერთი ევროპელი სწავლული, იკვლევს რა თავის უშუალო საგანს მეტ-ნაკლებად ზუსტი მეცნიერული აკრიბიით, მისი ინტერესის სფეროში შემოსული ქართული მასალისადმი ამჟღავნებს დილეტანტურ დამოკიდებულებას (შესაბამისად ამ პრობლემების დამუშავების მისთვის თანამედროვე ევროპული ლიტერატურის დონისა). ამგვარ შემ-

თხვევაში საგადაღოა არა მხოლოდ ეს კონკრეტული შეცდომა ქართველოლოგიური პრობლემების არაკომპეტენტური გადაწყვეტისა, არამედ უპირატესად ის გაელენა, რომელსაც ამგვარი შრომა ახდენს შემდგომი ეპოქის კვლევა-ძიებებზე. საქმე ისაა, რომ მეცნიერი, რომელიც კომპეტენტურია თავის სფეროში, თავისი ავტორიტეტით ფასეულს ხდის ქართველოლოგიის დარგში შემთხვევით გამოთქმულ არაკომპეტენტურ აზრსაც. ასე მაგალითად, „ვარლაამ და იოასაფის“ ავტორობის საკითხის კვლევაში 1887 წელს ფრანგმა ბიზანტინისტმა პ. ზოტენბერგმა სერიოზული კვლევა-ძიება წამოიწყო. შეისწავლა 16 ბერძნული ხელნაწერის ზედწარწერა (ლექსი) ნაწარმოების შექმნის თაობაზე და ეჭვი შეიტანა ბერძნული და ლათინური გამოცემებით მოღწეულ ტრადიციულ აზრში იმის თაობაზე, რომ ბერძნული „ვარლაამ და იოასაფის“ ავტორია იოანე დამასკელი. შესწავლილ ბერძნულ ხელნაწერთაგან ერთ-ერთში პ. ზოტენბერგმა მიაგნო ცნობას ამ თხზულების ბერძნულად ეფთვიმე ათონელის მიერ თარგმანის თაობაზე. მკვლევარმა თავისი არაკომპეტენტურობით ქართველოლოგიის სფეროში ადვილად უარყო ამ ცნობის მონაცემები, მიიჩნია რა იგი ათონის მთის ქართველ ბერთა ნაყალბეად. პ. ზოტენბერგის არგუმენტები ასეთი იყო: როგორ შეიძლებოდა ეფთვიმეს XI ს-ის დასაწყისში ქართულიდან თარგმნის გზით შეექმნა ასეთი ბრწყინვალე ნიმუში ბიზანტიური აგიოგრაფიისა? ამ დროისთვის ქართული მწერლობა აღბათ არც კი არსებობდა; საიდან გაჩნდებოდა ამ ენაზე ვარლაამისა და იოასაფის ამბავი? გარდა ამისა, როგორ უნდა სცოდნოდა ქართველ ბერს ეფთვიმეს ისეთი ბერძნული, რომ ბიზანტიური ლიტერატურის შედგენი შეექმნა? პ. ზოტენბერგის არგუმენტები კრიტიკას ვერ უძლებენ: ქართულ მწერლობას XI საუკუნის დამდეგისათვის უკვე ექვსი საუკუნის ისტორია ჰქონდა. ამ ენაზე შექმნილი იყო ბრწყინვალე და მდიდარი ორიგინალური აგიოგრაფია და ჰიმნოგრაფია. ქართულად თარგმნილი იყო სასულიერო მწერლობის ყველა დარგის უმდიდრესი ლიტერატურა და არა მხოლოდ ბერძნული, არამედ აღმოსავლეთის სხვა საქრისტიანო ენებიდანაც. ქართულად X საუკუნეში უკვე არსებობდა ვარლაამ და იოასაფის ისტორია, თარგმნილი არაბულიდან და თანაც ორი

სხვადასხვა რედაქციით. არც ეფთვიმე ათონელის მისამართით ჩამოყალიბებული ბრალდება გამოდინარეობდა საქმის ცოდნისაგან. ეფთვიმემ ბროყინვალე ბერძნული იცოდა. უფრო მეტიც, როგორც მისი აგიოგრაფი მოგვითხრობს, მან ენა ან ბერძნულად აიღვა კონსტანტინოპოლში, ან ისეთ ნაადრევ ასაკში ჩაიყვანეს კონსტანტინოპოლის სამეფო კარზე აღსაზრდელად, რომ ქართული დაივიწყა და მხოლოდ ბერძნულად ლაპარაკობდა. თანაც, ამის შემდეგ ეფთვიმეს არასოდეს დაუტოვებია ბერძენთა ქვეყანა. ქართული ოყაროების ამგვარ უცოდინრობაზე იმთავითვე მიუთითეს კ. ზოტენბერგს. მიუთითეს დიდმა ფილოლოგებმა ვ. როზენმა¹ და ნ. მარმა², მაგრამ სპეციალურ ბიზანტინისტურ ლიტერატურაში ერთხელ ჩამოყალიბებული აზრი, მიუხედავად მისი ამ ზომით არაკომპეტენტურობისა, თითქმის დღემდე ახდენს გავლენას ამ საკითხით დაინტერესებულ მკვლევარებზე.

ამგვარად, ევროპულ ლიტერატურათმცოდნეობაში ქართული ლიტერატურის მიმართ ბევრი მცდარი აზრია გამოთქმული. ზოგიერთი მათგანი შეიძლება შემთხვევითი იყოს. მაგრამ ერთი ნაწილი ამ მცდარი შეხედულებებისა ფორმირებულია ისეთ სამეცნიერო წრეებში, რომელთაც ევროპაში თავისი რეპუტაცია და პოზიცია აქვთ. ამიტომ საჭიროდ მიგვაჩნია ევროპულ ლიტერატურათმცოდნეობაში ქართული ლიტერატურის საკითხებზე გამოთქმული და გავრცელებული რამდენიმე მცდარი შეხედულება გამოვეყთ და მათზე საგანგებოდ შევეჩერდეთ.

I. უპირველეს ყოვლისა, საგანგებო დაკვირვებას და შეფასებას საჭიროებს ევროპულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ქართულ-სომხური ლიტერატურული შეხვედრების თაობაზე გამოთქმული თვალსაზრისები.

ქართველოლოგიის საწყისები ევროპის ქვეყნებში მჭიდროდაა დაკავშირებული არმენოლოგიასთან. პარიზის სააზიო საზოგადოებაში ქართული ლიტერატურის მიმართ

¹ იხ. «Записки Восточного Отделения Русского Археологического общества», т. 3, вып. 1, СПб. 1887.

² იხ. «Записки Восточного Отделения Русского Археологического общества», т. 3, вып. 1, СПб. 1888.